

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра психології

Верхогляд Анастасія Олександрівна

УДК 316.472.4-056.24

Кваліфікаційна робота

Роль соціальних мереж у житті людей з обмеженими можливостями (з
«особливими потребами»).

053 «Психологія»

«Екстремальна та кризова психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник Петрунько Ольга Володимирівна доктор психол. наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ЖИТТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	7
1.1. Психологічна сутність соціальних мереж з особливими потребами.....	7
1.2. Позитивні та негативні сторони соціальних мереж в житті людей з особливими можливостями.....	12
1.3. Психологічні особливості людей з особливими потребами.....	18
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	26
2.1. Організація дослідження та обґрунтування вибору діагностичних методик.....	26
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження	36
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦ. МЕРЕЖ ЛЮДЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	45
3.1. Перспективи використання соціальних мереж для покращення якості життя	45
3.2. Виклики та проблеми, з якими стикаються люди з обмеженими можливостями при використанні соціальних мереж	53
3.3. Рекомендації щодо покращення доступності та використання соціальних мереж для людей з обмеженими можливостями	60
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	84

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ НА ТЕМУ: «РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ЖИТТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ (З «ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ»).

Актуальність роботи. Особи з обмеженими можливостями часто стикаються з бар'єрами у повноцінному доступі до суспільного життя, що ускладнює їхню інтеграцію та самореалізацію. Соціальні мережі можуть стати дієвим інструментом для подолання ізоляції, розширення соціальних зв'язків, забезпечення необхідної підтримки та взаємодії з оточуючим середовищем. Дослідження ролі соціальних медіа в житті людей з особливими потребами дозволить краще зрозуміти їхні потреби, виявити бар'єри та можливості, а також сприятиме розробці ефективних стратегій та практик соціальної інклюзії.

Подальші дослідження в цій галузі можуть зосередитись на вивченні специфічних потреб різних категорій людей з обмеженими можливостями у соціальних мережах, оцінці ефективності існуючих заходів з підвищення доступності, а також розробці нових технологічних рішень та організаційних практик, спрямованих на забезпечення повноцінної соціальної інклюзії. Важливо також вивчити досвід закордонних країн та перспективи застосування кращих практик в Україні. Такі дослідження сприятимуть подальшому розвитку можливостей соціальних мереж для людей з обмеженими можливостями та покращенню їхньої якості життя.

Дослідники активно зосереджуються на комунікаційному аспекті як ключовій характеристиці соціальних медіа. Н.В. Фролова вказує, що в сучасному світі науково-технічного прогресу та інформаційних технологій, термін «соціальні мережі» використовується для веб-ресурсів, які надають можливість в Інтернеті представити себе та спілкуватися з іншими - створювати власну сторінку та взаємодіяти з іншими користувачами, формуючи мережі «друзів», «колег» та «однодумців». Згідно з поглядами М. Мамадової та М. Санан, для звичайних громадян на першому місці в

соціальних медіа є їх здатність служити інструментом для комунікацій, оскільки це система, яка допомагає ефективно спілкуватися з іншими. Вчені припускають, що соціальні медіа мають різне значення для кожної особи.

Активні дискусії відбуваються навколо дослідження негативного та позитивного впливу соціальних медіа на життя молодих людей. До позитивного впливу соціальних мереж відносять їх здатність бути середовищем для соціалізації молодої людини (у соціальних мережах людина перебуває передусім як *homo sociologicus*, і це вже в самій назві соціальних мереж. Тобто через зв'язки з іншими людина реалізує себе як члена суспільства (Е. Циховська), соціальні мережі стають основним джерелом інформації (Гурчіані Х.), ефективним інструментом спілкування (Пампуха І. В. Волошина Н. М.), повноцінним освітнім середовищем (О. Лаба)). Про потенційні загрози соціальних медіа йдеться у працях К. Вариводи (проблеми забезпечення конфіденційності інформації та приватності), Р. Черниша (перенасичення рекламною інформацією (спамом), О. Курбана (маніпуляція думкою та шахрайські практики). Незважаючи на певну активність української науки в дослідженні деяких аспектів соціальних медіа (використання українцями окремих соціальних мереж, теоретичні аспекти формування та розвитку соціальних медіа, ризики та можливості для молодих людей), практично недослідженою є тема ролі соціальних медіа в житті молоді з інвалідністю. Відмітимо праці О. Байдарової та Л. Лаврентьєва, що вивчають застосування соціальних медіа в соціальній роботі з молоддю зі слуховими порушеннями в Україні.

Об'єкт дослідження – соціальні мережі та їхня роль у житті людей з обмеженими можливостями.

Предмет дослідження - роль соціальних мереж у житті людей з обмеженими можливостями (або "особливими потребами"), як ці люди використовують соціальні медіа, як вони взаємодіють у віртуальному середовищі та яким чином соціальні мережі впливають на їхнє життя та благополуччя.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ролі соціальних мереж у житті людей з обмеженими можливостями. Дослідження спрямоване на розкриття того, як використання соціальних медіа може покращити соціальну інтеграцію, комунікацію та можливості для самореалізації людей з особливими потребами.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації завдань було використано комплекс методів: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, структурування; емпіричні – тестування, бесіда, психодіагностичні методики: Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф; Опитувальник способів стосовно копінгу Р. Лазаруса та С. Фолькман; Шкала соціальної підтримки Д. Зімета.

Наукова новизна.

- Дослідження детально аналізує, як соціальні мережі можуть як позитивно, так і негативно впливати на повсякденне життя та добробут людей з особливими потребами.

Висвітлення унікальних аспектів цифрової інклюзії:

- Робота досліджує специфічні бар'єри та можливості, з якими стикаються люди з обмеженими можливостями при використанні соціальних медіа.

Розробка рекомендацій щодо покращення доступності соціальних мереж:

- Дослідження пропонує конкретні шляхи, за допомогою яких платформи соціальних мереж можуть стати більш інклюзивними та дружніми для користувачів з особливими потребами.

Структура та обсяг роботи: Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 113 сторінки. Основний зміст дослідження викладено на 70 сторінках. Робота містить 10 таблиць.

У першому розділі «**Теоретичне дослідження ролі соціальних мереж у житті людей з обмеженими можливостями**» проаналізовано основні

підходи до вивчення проблеми психологічної сутності соціальних мереж з особливими потребами. Соціальні мережі впливають на людей з обмеженими можливостями як позитивно, так і негативно. З позитивного боку, вони забезпечують платформу для комунікації та соціалізації, дозволяючи підтримувати зв'язок з родичами, друзями та знаходити нових знайомих. Люди з обмеженими можливостями можуть брати участь у різних групах та форумах, де обговорюються питання, що їх цікавлять, знайти підтримку та розуміння від людей з подібним досвідом. Соціальні мережі можуть слугувати джерелом емоційної підтримки та взаємодопомоги, що важливо для людей, які відчують ізоляцію у повсякденному житті. Крім того, вони можуть знайти інформацію про різноманітні ресурси, програми підтримки та адаптаційні технології. Платформи дозволяють висловлювати свої думки, ділитися досягненнями та творчими роботами, що сприяє самовираженню та самореалізації. Люди з обмеженими можливостями можуть знайти ресурси для навчання та саморозвитку, брати участь у вебінарах, онлайн-курсах та інших освітніх заходах.

Проте соціальні мережі мають і свої негативні сторони. Вони можуть стати платформою для булінгу, що особливо впливає на людей з обмеженими можливостями, які можуть бути більш вразливими до таких дій. Цифрове насильство може призводити до погіршення психологічного стану, зниження самооцінки та соціальної ізоляції. Вразливість до дезінформації та шахрайства також є серйозною проблемою, яка може завдати шкоди не тільки психологічному, але й фінансовому стану. Крім того, соціальні мережі можуть негативно впливати через залежність від них, що впливає на фізичне та психічне здоров'я, зменшує час, що міг би бути витрачений на інші корисні активності. Існують також ризики, пов'язані з порушенням конфіденційності та безпеки особистих даних, що може призводити до неправомірного використання цієї інформації.

Для зменшення негативного впливу соціальних мереж на людей з обмеженими можливостями необхідно вдосконалювати політику безпеки,

підвищувати безпеку та конфіденційність даних користувачів, розробляти ефективні механізми протидії булінгу та цифровому насильству. Важливим є проведення освітніх програм щодо безпечного використання соціальних мереж, розпізнавання та протидії дезінформації та шахрайству. Сприяння створенню підтримуючих та інклюзивних спільнот, де люди з обмеженими можливостями можуть знайти допомогу та підтримку, також є важливим. Надавання доступу до психологічної допомоги для тих, хто постраждав від булінгу чи інших форм цифрового насильства, допоможе зменшити негативні наслідки.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження психологічних умов людей з обмеженими можливостями в соціальних мережах»** метою цього емпіричного дослідження є вивчення психологічних умов, що сприяють подоланню булінгу в соціальних мережах серед людей з обмеженими можливостями. Подано аналіз та інтерпритацію результатів дослідження за такими методиками: Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф); Опитувальник способів стовно копінгу Р. Лазаруса та С. Фолькман; Шкала соціальної підтримки Д. Зімета.

Дане емпіричне дослідження у якому брали участь особи II інвалідності, які активно користуються соціальними мережами та зазнавали булінгу в онлайн-просторі, проводилося в період з 20-21 квітня. У ньому взяли участь 16 осіб, віком від 19-20 років в державній реабілітаційній установі "ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ".

Проведений аналіз емпіричних даних, отриманих у ході дослідження, дозволив нам сформулювати цілісне розуміння психологічних умов, що сприяють подоланню булінгу в соціальних мережах серед людей з обмеженими можливостями. Поєднання кількісних та якісних методів дало змогу не лише визначити ключові закономірності та взаємозв'язки, а й глибше

дослідити суб'єктивні переживання, стратегії подолання та потреби цієї вразливої групи користувачів.

Аналіз результатів Шкали психологічного благополуччя К. Ріфф виявив, що учасники дослідження, які зазнавали булінгу в соціальних мережах, демонстрували нижчі показники за такими аспектами, як самоприйняття та управління середовищем. Це підтверджує руйнівний вплив онлайн-переслідування на психологічне здоров'я людей з інвалідністю. Водночас, використання Опитувальника копінг-стратегій продемонструвало, що ця категорія респондентів активно застосовує стратегії пошуку соціальної підтримки, самоконтролю та позитивної переоцінки для протидії стресовим ситуаціям, спричиненим булінгом.

Аналіз результатів опитувальника способів стосовно копіngu Р. Лазаруса та С. Фолькман виявив, що у учасників дослідження, які зазнавали булінгу в соціальних мережах, такі аспекти як уникнення та пошук соціальної підтримки є найбільш поширеними стратегіями копіngu (Інтегральний тестовий показник = 56%). Це вказує на те, що соціальні мережі використовуються як засіб уникнення проблем у реальному світі та як платформа для отримання емоційної підтримки, прийняття відповідальності є найменш поширеною стратегією. Це може вказувати на те, що люди з обмеженими можливостями можуть відчувати відчуття безсили перед своїми проблемами і тому менш схильні приймати відповідальність за їх вирішення, конфронтаційний копінг, самоконтроль, планування вирішення проблеми та позитивна переоцінка також використовуються, але не настільки широко, як Уникнення та Пошук соціальної підтримки. Це також вказує на те, що, хоча соціальні мережі можуть допомогти в управлінні стресом, вони не є єдиним засобом копіngu, яким користуються люди з обмеженими можливостями.

Аналіз результатів за методикою в опитуванні для досліджуваних була «Шкала соціальної підтримки Д. Зімета». Інтегральний тестовий показник = 83% - можна зробити висновок, що людина має сильну соціальну підтримку з боку своїх близьких. Це може бути важливим фактором, який допомагає їй

впоратися зі стресом і проблемами. Найбільшу підтримку вона отримує від своєї сім'ї (92%) та друзів (89%). Це свідчить про те, що ці люди є для неї найважливішими і вона може розраховувати на їхню допомогу в складних ситуаціях. Підтримка з боку інших людей також є досить високою (67%). Це говорить про те, що людина має широке коло спілкування і може звернутися за допомогою до різних людей.

У третьому розділі **«Перспективи використання соціальних мереж людьми з обмеженими можливостями»** соціальні мережі мають великий потенціал для покращення якості життя, надаючи можливості для зв'язку з близькими, спільнотами за інтересами, освіти та професійного зростання, а також для вираження своїх думок. Вони сприяють відчуттю єдності та підтримки в глобальній спільноті. Проте люди з обмеженими можливостями стикаються з викликами через недостатню доступність платформ і контенту. Для покращення доступності соціальних мереж необхідно, щоб розробники враховували потреби цих людей, створюючи зручні інтерфейси та адаптуючи контент. Також важливо підвищувати обізнаність користувачів щодо потреб людей з обмеженими можливостями та надавати необхідну підтримку. Це сприятиме створенню більш інклюзивного середовища в соціальних мережах для всіх користувачів.

Забезпечення доступності соціальних мереж для людей з обмеженими можливостями базується на кількох основних принципах, дотримання яких є ключовим для створення інклюзивного та доступного цифрового середовища. Ці принципи охоплюють різні аспекти користувацького досвіду та спрямовані на те, щоб зробити платформи зручними та безперешкодними для всіх користувачів, незалежно від їхніх особливих потреб.

- **Сприйнятність:** Інтерфейси та контент соціальних медіа мають бути легкими для сприйняття та розуміння людьми з різними порушеннями, включаючи зір, слух, моторику та когнітивні функції.

- **Керованість:** Користувачі з обмеженими можливостями повинні мати змогу легко навідувати платформами, взаємодіяти з елементами

управління та виконувати необхідні дії за допомогою клавіатури, голосових команд чи інших допоміжних технологій.

- Гнучкість: Соціальні мережі повинні мати можливість адаптуватися до індивідуальних потреб користувачів, надаючи їм гнучкі налаштування, альтернативні режими перегляду, збільшення, зміну контрасту тощо.

- Відповідність стандартам: Платформи мають дотримуватися загальноновизнаних стандартів доступності, таких як WCAG (Web Content Accessibility Guidelines), щоб забезпечити сумісність із допоміжними технологіями та дотримання законодавчих вимог.

Створення доступного контенту в соціальних мережах - це запорука того, що користувачі з обмеженими можливостями зможуть безперешкодно сприймати, розуміти та взаємодіяти з ним. Ось низка рекомендацій, які допоможуть забезпечити доступність вашого контенту:

1. Текстові альтернативи: Обов'язково надавайте текстові альтернативи для всіх нетекстових елементів, таких як зображення, графіки, відео тощо. Це дозволить користувачам з вадами зору та тим, хто використовує екранні читачі, отримувати повноцінну інформацію.

2. Опис відео та аудіоконтенту: Додавайте детальні описи до відео та аудіовмісту, які пояснюють ключову інформацію, діалоги та звукові ефекти. Це допомагає користувачам з порушеннями слуху та зору сприймати контент.

3. Доступність форматування: Використовуйте зручні, легкі для сприйняття шрифти, контрастні кольорові схеми та структурування інформації за допомогою заголовків, списків, абзаців тощо. Це допоможе користувачам з когнітивними порушеннями та вадами зору.

4. Опис зображень: Додавайте змістовні, лаконічні описи до зображень, які відображають основну ідею та контекст. Уникайте використання текстових накладок на самі зображення, якщо це може ускладнити сприйняття для користувачів з вадами зору.

5. Субтитри та транскрипти: Забезпечуйте наявність субтитрів для всіх відео та транскриптів для аудіоконтенту. Це дозволить користувачам з порушеннями слуху повноцінно долучатися до обговорень і сприймати інформацію.

6. Альтернативні формати: Надавайте можливість завантажувати контент в альтернативних форматах, таких як PDF, DOCX, PPT, HTML тощо. Це дозволить користувачам відкривати та переглядати матеріали за допомогою своїх улюблених пристроїв і допоміжних технологій.

Впровадження цих рекомендацій допоможе значно підвищити доступність вашого контенту в соціальних мережах для людей з різноманітними потребами та порушеннями. Це сприятиме їхній інклюзії, підвищуватиме рівень залученості та забезпечуватиме рівні можливості для усіх користувачів.

Щоб забезпечити максимальну доступність соціальних мереж для людей з обмеженими можливостями, важливо налаштувати та увімкнути наявні функції доступності, які пропонують більшість сучасних платформ. Ці налаштування дозволяють користувачам адаптувати інтерфейс і контент відповідно до своїх специфічних потреб та переваг [80].

1. Налаштування контрасту й кольорової схеми: Більшість соціальних мереж дозволяють змінювати контрастність і колірні схеми, що допомагає користувачам із вадами зору краще сприймати інформацію. Варто експериментувати з високим контрастом, темною та світлою темами, інвертованими кольорами тощо.

2. Збільшення елементів інтерфейсу: Функція збільшення тексту, кнопок, іконок та інших елементів інтерфейсу полегшує їх сприйняття для користувачів з порушеннями зору або моторики. Шукайте такі налаштування в меню доступності платформи.

3. Активація субтитрів і текстових описів: Увімкнення автоматичних субтитрів для відео та детальних текстових альтернатив для аудіо- та

візуального контенту робить його доступним для людей з порушеннями слуху. Більшість сучасних соціальних мереж пропонують такі функції.

4. Підтримка клавіатури та допоміжних технологій: Забезпечення можливості керування платформою за допомогою клавіатури, а також сумісність із допоміжними технологіями, такими як скрінрідери, програми мовного введення тощо, дозволяє користувачам з моторними обмеженнями ефективно взаємодіяти з соціальними мережами.

5. Персоналізовані налаштування: Надання гнучких, персоналізованих налаштувань дає змогу кожному користувачеві адаптувати інтерфейс і контент під свої індивідуальні потреби. Шукайте опції налаштування розміру шрифту, просторіччя між рядками, фокусу, голосового керування тощо.

Активація та використання цих функцій доступності в соціальних мережах забезпечує більше рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями та покращує їхній загальний досвід використання платформ. Це сприяє розширенню охоплення та залученню більш інклюзивної аудиторії.

Для користувачів із вадами зору доступність соціальних мереж має особливе значення. Платформи, які враховують потреби таких користувачів, надають їм можливість повноцінно брати участь у віртуальному спілкуванні та отримувати інформацію. Досягнення доступності для осіб із порушеннями зору вимагає впровадження низки спеціальних рішень та налаштувань.

По-перше, необхідно забезпечити наявність текстових альтернатив для всіх візуальних елементів, таких як зображення, графіки та відео. Ці текстові описи мають бути лаконічними, але інформативними, щоб користувачі екранних читачів могли легко сприймати та розуміти вміст. Крім того, важливо забезпечити можливість збільшення розміру шрифтів та елементів інтерфейсу, що дозволить людям із частковою втратою зору краще фокусуватися на контенті [80].

Не менш важливим є забезпечення високого контрасту між фоном та текстом, що полегшує читання для користувачів із порушеннями зору.

Платформи мають пропонувати гнучкі налаштування, включаючи інверсію кольорів, збільшення міжрядкового інтервалу та настройку яскравості. Крім того, підтримка функції голосового введення та сумісність із допоміжними технологіями, такими як екранні читачі, дають змогу особам із повною втратою зору активно взаємодіяти з соціальними мережами.

Для людей із порушеннями слуху доступність соціальних мереж є критично важливою, оскільки вони часто покладаються на візуальну інформацію та можливість взаємодії з контентом за допомогою тексту. Забезпечення повноцінного доступу для цієї категорії користувачів вимагає впровадження спеціальних рішень, які допомагають долати комунікаційні бар'єри.

Ключовим моментом є наявність субтитрів або відтворення тексту для всього аудіоконтенту, такого як відео та аудіозаписи. Це дає змогу людям із порушеннями слуху сприймати всю інформацію, без втрати її змісту. Крім того, важливо забезпечити можливість перегляду автоматично згенерованих транскриптів для аудіозаписів, щоб користувачі могли читати діалоги та коментарі.

Не менш важливим є забезпечення можливості візуальної комунікації, наприклад, шляхом інтеграції функцій відеозв'язку. Це дає змогу глухим та слабчочуючим людям спілкуватися за допомогою жестової мови та читання по губах, що робить процес взаємодії в соціальних мережах більш природним та інклюзивним.

Для людей із порушеннями моторики та обмеженими можливостями рук доступність соціальних мереж є особливо важливою. Вони часто стикаються з труднощами під час взаємодії з інтерфейсами, керування елементами управління та виконання основних дій на платформах. Забезпечення доступності для цієї категорії користувачів вимагає впровадження спеціальних рішень та налаштувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С.П. (2011). Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. К. : Слово. 496 .
2. Актуальні питання соціально-реабілітаційної технології допомоги дітям, молоді з функціональними обмеженнями та їх батькам. за заг. ред. К. С. Шендеровського. К. : КМДССМ, 2003. 108 с.
3. Безпалько О.В. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми обмежених функціональних можливостей: [метод. рек. до проведення тренінг. занять О.В.Безпалько, С.В.Едель]; Ліга соц. працівників м. Києва, Соц. служба для молоді м. Києва. К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. 2001. 32с.
4. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка у схемах і таблицях: [навч. посібник]. К.: Логос. 2003. 134 с.
5. Безпалько О.В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: дис. доктора педагогічних наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ. 2006. 467с.
6. Білан В.А. Арт-терапія як один із засобів естетотерапії в корекційно-педагогічній роботі дефектолога. Вісник Черкаського університету. Серія : *Педагогічні науки*. Черкаси. №3. 2018/ 22–28 с.
7. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: навч. посібник; ПНПУ імені К. Д. Ушинського. Харків: Бурун Книга. 2011. 160 с.
8. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: [навч.посібник]: рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ. Державний заклад «Південноукраїнський нац. пед. ун-т імені К.Д. Ушинського». Харків: Бурун Книга. 2013. 149с.
9. Бондар Н.О. Передумови виникнення та формування сучасного світогляду щодо моделей інвалідності: міжнародний досвід. Бізнес Інформ. № 3.2013. С. 244-248.
10. Байдарова, О., Лаврентьєва Д. (2017). Соціальні медіа у соціальній роботі з молоддю зі слуховими порушеннями. Вісник Київського

національного університету ім. Тараса Шевченка. *Соціальна робота*. № 1(1). 2017. 39–44 с.

11. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід. наук. ред. к.е.н. О. Палій. К. : Вид.во Соломії Павличко «Основи». 2002. 93с.

12. Возна Ю.В. Роль і функції соціального педагога в роботі з дітьми з обмеженими можливостями. Збірка наукових праць ЧНУ. Черкаси. 2008. 36-39 с.

13. Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. *Науковий огляд*. № 7 (17). 2015.

14. Гамрецький І.С. Інтеграція людей з особливими потребами у суспільство як прояв ціннісного і толерантного ставлення до людей. О. В. Столяренко. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. № 9. 2012. 27-39 с.

15. Гурчіані Х. Інтеграція новинного контенту в соціальних медіа. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Вип. 4. 2014. 435-440 с.

16. Гітун Н.І. Проблема формування у суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 12.10 2015. 25 с.

17. Гусєв І.М. Особливості взаємодії з медіа в процесі адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту. Наукові студії із соціальної та політичної психології. Збірник статей. Випуск 43(46). 2019. 71-81 с.

18. Дюжева К.В. Вплив сучасних Інтернет-ресурсів на молодь і зв'язки з громадськістю: соціокультурний та комунікативний аспект. *Соціум. Документ. Комунікація*. Вип. 1. 2016. 257-265 с.

19. Державна цільова програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року.

20. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ: Універсам. 2012.536 с.

21. Євдокимова Н.О. Соціально-психологічний тренінг як технологія розвитку особистості студента. Вісник Національного університету оборони України. Вип. 4. 2014. 211 – 217 с.
22. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV.
23. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» ред. від 31.08.2018
24. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» від 16.12.2009 № 1767-VI.
25. Закон України « Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні » від 21.03.1991 № 876-XII.
26. Закон України « Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування » від 08.07.2010 р. № 2464-VI.
27. Черниш Р.Ф. (2017). Соціальні мережі як один із інструментів накопичення та протиправного використання персональних даних громадян. Проблеми законності. Вип. 136. 2017. 205-214 с.
28. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.05 соціальна педагогіка; наук. керівник Лактіонова Галина Михайлівна ; ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» . Старобільськ. 2016. 570 с.
29. 29. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. кол. авторів: Байда Л., Красюкова-Еннс О, Буров С., Азін В, Грибальський Я., Найда Ю. К., 2012. 216 с.
30. Іпатов А.В. Актуальні питання медико-соціальної експертизи: технологія, сучасна законодавча база. І.Я. Ханюкова. Український вісник медико-соціальної експертизи. № 1. 2013. 5-18 с .

31. Курбан О.В. Інтернет-технології та онлайнві соціальні мережі у сучасній гібридній війні. Наукові записки [Української академії друкарства]. № 1. 2017. С. 264–273 с.
32. Калініна Л.А. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. Педагогіка. №5. 2009. 25 – 29 с.
33. Кревська Т.М. Організація роботи соціального працівника з дітьми, які мають обмежені можливості в соціально-реабілітаційному центрі «Родина», Г.О. Першко. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Вип. 144. 2017.368-371 с.
34. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2016. 16 с.
35. Комар Т. О., Довгальок І. С. Соціально-психологічна робота з людьми з особливими потребами: науково/-методичні матеріали. Вінниця. 2004. 50 с.
36. Колеснікова Т.В., Сингаївська І.В. (2020). Психологічні передумови формування іміджу сучасної жінки в соціальних мережах. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К. : Університет "КРОК". С. 44–46.
37. Лаба О.В. Використання соціальних мереж у навчальному процесі. Молодий вчений. № 3.2 017. 227-231 с.
38. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчально-методичний посібник. За ред. Л. А. Найдьонові, О. Т. Баришпольця; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К.: Міленіум. 2010. 440 с.
39. Николаєва В.І. Організаційне забезпечення системи соціальної роботи в Україні: Сучасні реалії. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Державне управління. Том 30 (69) в. 3. 2019. 131-137 с.

40. Опитування USAID-INTERNEWS «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.» Проект «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки USAID.
41. Оверчук В.А. Огляд методів соціально-економічної інтеграції осіб з інвалідністю. Економіка та суспільство. № 18. 2018. 674-681 с.
42. Остролуцька Л.І. (2012). Соціальна робота з дітьми та молоддю з інвалідністю: міфи та українська реальність. Педагогічний альманах. Вип. 16. 2012. 242 – 247 с.
43. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн..1: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь. 2004. 576 с.
44. Прогнімак О.Д. Соціальні мережі як ресурс розвитку інноваційних процесів в інформаційному суспільстві. Соціоекономіка: Зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ. 2009. 163-175 с.
45. Пампуха І.В. Волошина Н.М. Сучасні соціальні Інтернет - мережі в житті молодих людей. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вип. 2. 2015. 27-39 с.
46. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993. № 2998-ХІІ.
47. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: [навч. посіб.]. К. : Кондор. 560 с.
48. Полторак Л. (2013). Роль методів арт-терапії у професійній діяльності соціальних працівників. Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. Вип. 11.261-265 с.
49. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь. Мінпраці України, Держ.установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., (2008). 200 с.
50. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг від 23.05 2017 року № 2053-VIII.

51. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» від 30 грудня 2015 р. № 1187.
52. Поляк О. В. Проблеми соціальної реабілітації осіб з обмеженою дієздатністю – «духовна реабілітація». Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць. К.: Університет «Україна». 2004. 466–473 с.
53. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2019 року. Державна служба статистики України.
54. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва. За ред. проф. А. Й. Капської. К.: ДЦССМ. 2012. 96 с.
55. Ревть А. Сутність та специфіка організації соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями. *Молодь і ринок*. № 8. 2016. 38-42 с.
56. Романенко О. В. (2003). Особливості формування Я-образу у школярів з церебральним паралічем: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.08. Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. К. 18 с.
57. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник. Укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. Львів: Колесо. 2008. 144 с.
58. Соціальний захист населення України. Київ. (2019). Державна служба статистики України. Статистичний збірник.
59. Садова І. І. Арт-терапія як сучасний метод у системі соціальної роботи педагога з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Актуальні питання корекційної освіти. Вип. 3. 2012. 197-205 с.
60. Соціальна педагогіка: [підручник]. 4-те вид., випр. та доп. за ред. проф. А.Й.Капської. К.: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
61. Соціальна педагогіка: теорія і технології: Підручник. За ред. І.Д. Зверєвої К.: Центр навчальної літератури. 2006. 316 с.
62. Сприяння регіональному розвитку: процес формування політики за участю громадян; за ред. Ю. Тищенко. К. : Фонд Європа ХХІ», 2006. 68 с.

63. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталого дитини: Підручник. К.: Знання. 2008. 359 с.
64. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка. Ч. 1 Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофрено-педагогіки): підручник. К.: Вид-во НПУ ім. Драгоманова. 2007. 238 с.
65. Таранченко О. (2013). Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної педагогічної науки та практики: [монографія]. К. : ТОВ «Поліпром». 2013. 517 с.
66. Турубарова А. В. Фактори, які впливають на процес соціалізації підлітків з дефектами та порушеннями опорно-рухового апарату. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України «Проблеми загальної та педагогічної психології». За ред. С. Д. Максименка. Т. IX, Част. 4. К. 2007. 363–370 с.
67. Тюптя О. Комунікативна компетентність особистості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Наук.-метод. зб. К. 334. 2000. 200–207 с.
68. Усик О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до діяльності в системі інклюзивної освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 8 (2). 2013. 322 – 329 с.
69. Фролова Н. В. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. Публічне адміністрування: теорія та практика. Вип. 1. 2019
70. Форми і методи соціальної роботи в системі центрів соціальних служб для молоді. за заг. ред. С. В. Толстоухової, І. М. Пінчук. К. : УДЦССМ, 2000. 128 с.
71. Циховська Е. Д. Самопрезентація у соціальних мережах: акаунт у Facebook як інструмент створення іміджу. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Соціальні комунікації. № 12. 2017. 137-147 с.
72. 73. Швед М. Основи інклюзивної освіти. Львів: Український католицький університет. 2015. 360 с.

73. Шабанова А. В., Сингаївська І. В. Критичне мислення як фактор адекватного сприйняття впливів ЗМІ. Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ) К.: Університет «КРОК». 2018. 580–582 с.
74. Щербакова К.В. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва : навч. посібник, Ж.В. Петрочко. К. : ДЦССМ. 2002. 217 с.
75. Юрків Я.І. Підготовка соціальних педагогів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Л. № 19. Ч. 3.2010. 29 – 304 с.
76. Яненко І.Г. Зміст цифрових компетенцій громадян України в контексті підвищення соціальної якості. Соціально-класові трансформації і формування нової якості освіти як складові реконструктивного розвитку економіки України: монографічний збірник. за ред. акад. Гейця В.М., чл.-кор. Гриценка А.А. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К. 2019. 358-371 с.
77. Яковенко О. І., Сингаївська І. В. Особливості сприйняття жінки-бізнесмена в масовій свідомості. Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ) К.: Університет «КРОК». 2018. 582–585 с.
78. Kaplan A., Haenlein M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*. № 53. P. 59-68.
79. Leshchuk, H. (2017). Possibilities of psychosocial rehabilitation in social work with people with disabilities, *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 1., pp. 60 – 69
80. Loreman T., Deppeler J. M., Harvey D.H.P. (2005). Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.
81. Lazarus R.S., Folkman S. (1984). Stress, appraisal, and coping. N.Y., P.167-169.

82. Masuma H. Mammadova, Sanan M. Ahmadov. (2017). Impact of social media on the integration of disabled people to modern society. Problems of information society. № 2, P. 47–55.
83. O'Reilly, Tim. (2007) What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software communications & strategies. MPRA Paper. № 4578.
84. Folkman S., Lazarus R. S. (1985) If it changes, it must be a process: Study of emotion and coping during three stages of a college examination. Journal of Personality and Social Psychology. Vol.48. P. 105-127.